

ки / З. С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. – К. : Київський ун-т, 2008. – Вип. 15. – 379 с., С. 32-36.

7. Столярчук Я. М. Об'єктивні основи глобального економічного циклу та його механізм / Я. М. Столярчук // Вчені записки [Електронний ресурс] : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Д Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. А. Ф. Павленко. – 2012. – Вип. 14. – Ч. 1. – С. 230-237.

8. World Intellectual Property Indicators 2012. – WIPO, 2012. – 198 p.

9. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського союзу / Г. О. Андрощук, Р. Є. Еннан // Наука та інновації. – 2009. – № 5. – С. 85-97.

10. Поручник А. М., Сейфоллахі М. Україна – Іран : через довіру до партнерства : монографія / А. М. Поручник, М. Сефоллахі. – К. : КНЕУ, 2011. – 327 с.

11. OECD Economic Outlook, Volume 2013 Issue 1, 20 June 2013.

12. Каргалова М. В. Социальная Европа в XXI веке. Часть I. Социальный стержень Европы / М. В. Каргалова. – М. : Ин-т Европы РАН : Рус. сувенир, 2009. – 166 с.

13. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку : монографія / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот, Я. М. Столярчук та ін] ; за заг. ред. докторів екон. наук, професорів Д. Г. Лук'яненка та А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2011. – 703 с.

14. Евросоюз: новые проблемы, решения, перспективы. Часть I. Внутренние и внешние проблемы ЕС / под ред. В. П. Фёдорова (отв. ред.) и др. – М. : Ин-т Европы РАН: Рус. сувенир, 2010. – 138 с.

15. European social statistics – 2013 edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-FP-13-001/EN/KS-FP-13-001-EN.PDF

16. Public Finances in EMU // European Economy. – 2011. – № 3. – P. 26.

17. Шишков Ю. Кризис для Еврзоны : выводы для архитекторов ЕврАзЭс / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 6. – С. 13-22.

18. Мировая экономика : глобальные тенденции за 100 лет / Под ред. И. С. Королева. – М. : Юристъ, 2003. – 604 с.

УДК 339.564:005.336

Е. Є. Радченко
аспірант кафедри маркетингу та УІД,
Сумський державний університет

Визначення сутності поняття «експортний потенціал країни»

У статті проаналізовано сучасні наукові погляди на категорію «експортний потенціал країни», виявлено сутнісні ознаки та уточнено її зміст.

Ключові слова: потенціал, експорт, експортні ресурси, експортний потенціал країни.

Э. Е. Радченко
аспирант кафедры маркетинга и УИД,
Сумской государственной университет

Определение сущности понятия «экспортный потенциал страны»

В статье проанализированы современные научные взгляды на категорию «экспортный потенциал страны», выявлены существенные признаки и уточнено ее содержание.

Ключевые слова: потенциал, экспорт, экспортные ресурсы, экспортный потенциал страны.

E. Radchenko
PhD-student,
Sumy State University

Defining Essence of “Export Potential of the Country” Concept

The article analyses modern scientific views on the category of “export potential of the country”, reveals its essential features and specifies content of this category.

Keywords: potential, export, export resources, export potential of the country.

Постановка проблеми

Сучасний розвиток світового господарства, зумовлений глобалізацією економічних зв'язків, характеризується зростанням ролі зовнішньої торгівлі між країнами та посиленням міжнародної конкуренції. За цих умов економічне зростання будь-якої країни залежить від ефективного використання саме експортних можливостей економіки.

Забезпечення сталого розвитку національної економіки можливе завдяки поліпшенню позицій країни на міжнародній торговій арені. Одним із шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності економіки країни на зовнішніх ринках є розширення експортного потенціалу, що сприятиме нарощуванню експорту. Відтак, особливого значення набуває визначення сутності експортного потенціалу країни та осмислення основних категорій, що формують це поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження сутності поняття «експортний потенціал» на різних рівнях знайшли відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Вагомий внесок у розроблення цієї проблеми зробили: Л. І. Абалкін [1], Т. О. Бабан [2], В. М. Капіцин [3], Г. Б. Крушніцька [4], П. Ліндерт [5], Т. Мельник [6], П. Самуельсон [7], М. Е. Сейфуллаєва [4], П. П. Стицишин [8], Н. М. Тюріна [9], Є. О. Шелест [9] та інші. Аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що на сьогодні ще немає однозначного трактування сутності поняття «експортний потенціал країни», що обумовлює актуальність дослідження.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на існуючі дослідження, недостатньо розробленими залишаються теоретичні положення сутності поняття «експортний потенціал». Більшість наукових праць з цієї проблематики свідчить, що наведені трактування поняття «експортний потенціал країни» є частковими і не охоплюють усієї сутності явища. Окрім цього, існує потреба в систематизації основних підходів до визначення вказаної категорії.

Формулювання цілей статті

Метою роботи є аналіз сучасних наукових поглядів на категорію «експортний потенціал країни», визначення її сутнісних ознак та уточнення змісту з метою вдосконалення понятійно-категоріального апарату економічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження

У сучасній науковій літературі немає однастайності щодо визначення поняття «експортний потенціал». Розкриття змісту зазначеної категорії варто розпочати через осмислення сутності окремих її частин – «експорт» і «потенціал».

Термін «потенціал» походить від латинського слова «potential» і трактується

як «сила, міць». Словник іншомовних слів [10, с. 455] визначає потенціал як «можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані з певною метою».

На думку А. В. Череп, Я. О. Зубицької [11, с. 247], потенціал містить у собі одразу три аспекти відносин – наслідки минулого, поточний стан теперішнього та орієнтацію на майбутнє. Таким чином, він включає в себе накопичені властивості, які практично використовуються в теперішньому часі, їх розвиток і надбання нових здібностей у майбутньому.

Відповідно до визначення, вміщеного у словнику іншомовних слів, експорт – це «1) Вивіз за межі країни товарів, капіталу, цінних паперів для реалізації їх на зовнішньому ринку. 2) Кількість і вартість вивезених за кордон товарів» [10, с. 192].

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експорт – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів [12].

Словник термінів ринкової економіки визначає експорт як «вивіз з країни товарів, капіталу, цінних паперів для реалізації їх на зовнішньому ринку, а також надання послуг зарубіжним країнам. Кількість і вартість вивезених за кордон товарів» [13, с. 81].

Проведений аналіз наукових джерел свідчить про неоднозначність у визначенні поняття «експортний потенціал». На рис. 1 наведено узагальнення існуючих підходів до цієї категорії в сучасній економічній науці.

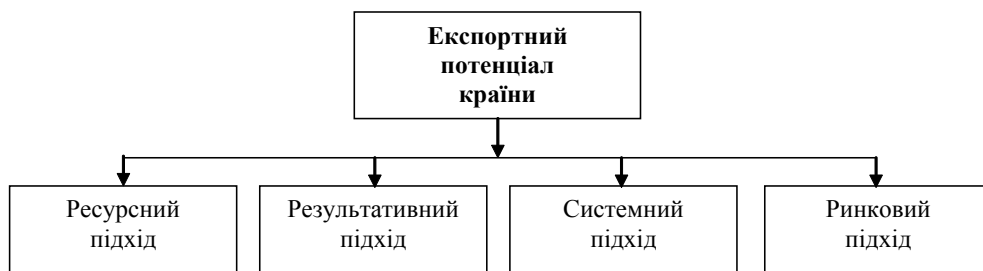

Рис. 1. Основні підходи до визначення категорії «експортний потенціал країни»

Джерело: узагальнено автором

Ресурсний підхід передбачає розкриття сутності експортного потенціалу як можливості використання ресурсів у структурі міжнародних коопераційних зв'язків (табл. 1).

З позиції результативного підходу експортний потенціал країни визначається як обсяг товарів і послуг, які економіка країни може виробити та реалізувати на світовому ринку з максимальною вигодою (табл. 2).

Системний підхід до визначення категорії «експортний потенціал країни» розкриває її сутність як комплексну характеристику, що включає ряд складових потенціалів (ресурсно-сировинний, промисловий, фінансовий, організаційно-технічний, маркетинговий, кадровий, соціально-культурний, інфраструктурний, інвестиційний, науково-технічний, інноваційний та інші), а також ураховує фактори стратегічного розвитку країни: ефективне використання ресурсів, забезпечення економічної безпеки, подолання обмежень (табл. 3).

Таблиця 1

**Аналіз наукових джерел щодо визначення поняття
«експортний потенціал» з погляду ресурсного підходу**

№ з/п	Автори, наукові джерела	Ключові слова	Визначення
1.	Бестужева С. В. [14, с. 76]	Можливість, використання ресурсів	Ступінь участі регіону в системі міжнародного поділу праці визначається можливостями використання технологічних, трудових, інтелектуальних, природних та інших ресурсів регіону в структурі міжнародних коопераційних зв'язків
2.	Пирог О. В., Зацепило А. І. [15, с. 145]	Можливість, використання ресурсів	Визначається можливістю використання природних, виробничих, технологічних, трудових, інвестиційних ресурсів регіону в структурі світогосподарських зв'язків
3.	Байрак В. М. [16, с. 5].	Обсяг накопичених ресурсів	Сукупний обсяг накопичених ресурсів країни (галузі), що можуть бути задіяні для досягнення максимально можливих обсягів задоволення попиту на зовнішніх ринках у перспективі за їх оптимального використання

Джерело: узагальнено автором

З позиції ринкового підходу експортний потенціал країни визначається з точки зору наявності конкурентних переваг експортної продукції, з метою збільшення її присутності на зовнішніх ринках (табл. 4).

Водночас, розкриття сутності категорії «експортний потенціал країни» крізь призму лише одного підходу значно звужує межі поняття та не дає змогу розкрити всі його характеристики.

Наведені вище визначення поняття «експортний потенціал» (табл. 1, 2, 3, 4) дозволяють виділити ключові слова, що характеризують його суттєві ознаки.

Так, експортний потенціал країни:

- є можливістю або здатністю національного господарського комплексу [21], економічного суб'єкта [2; 23], економічної системи [9], самостійної підсистеми зовнішньоекономічної діяльності економіки країни [6], інноваційної експорто-

Таблиця 2

**Аналіз наукових джерел щодо визначення поняття
«експортний потенціал» з погляду результативного підходу**

№ з/п	Автори, наукові джерела	Ключові слова	Визначення
1.	Лазарєв О. В. [17, с. 103]	Обсяги виробництва та реалізації, національна економіка	Обсяги, які національна економіка може виробити та реалізувати за своїми межами
2.	Манів З. О., Луцький І. М., Манів С. З. [18]	Обсяг товарів і послуг	Визначається обсягами товарів і послуг, що можуть бути вироблені в економічній та соціальній сферах і реалізовані на світовому ринку з максимальною вигодою для країни
3.	Філіпенко А. С. [19, с. 159]	Експорт ресурсів або вироблених продуктів	Потенційна можливість певної країни експортувати свої ресурси або вироблені продукти

Джерело: узагальнено автором

**Аналіз наукових джерел щодо визначення поняття
«експортний потенціал» з погляду системного підходу**

№ з/п	Автори, наукові джерела	Ключові слова	Визначення
1.	Сейфуллаєва М. Є., Капіцин В. М. [3, с. 94]	Комплексна характеристика, складові потенціали	Комплексна характеристика, що включає ряд складових: ресурсно-сировинний, промисловий, фінансовий, організаційно-технічний, маркетинговий, кадровий, соціально-культурний, інфраструктурний, інвестиційний, науковий та інноваційний потенціали
2.	Бабан Т. О. [2, с. 14]	Здатність, економічний суб'єкт, конкурентоспроможні товари, ресурси, зовнішні ринки, подолання обмежень, прибуток	Реальна або можлива здатність економічного суб'єкта (підприємства, галузі або підгалузі, регіону, країни) виробляти конкурентоспроможні на світових ринках товари та послуги, використовуючи при цьому як власні, так і запозичені ресурси (природні, виробничі, науково-технічні, трудові, фінансові, інформаційні тощо), та реалізувати ці товари та послуги на потенційних зовнішніх ринках, долаючи обмеження як внутрішнього, так і зовнішнього характеру та прагнучи при цьому до збільшення прибутку
3.	Зінов'єв Ф. В., Якушев О. О. [20, с. 403]	Можливість, національний господарський комплекс, конкурентоспроможні товари та послуги, міжнародний ринок, ресурси, ефективність, економічна безпека	Можливість національного господарського комплексу виробляти конкурентоспроможні товари та реалізовувати їх на міжнародних ринках за умовами стійкого зростання ефективності використання природних ресурсів, розвитку науково-технічного потенціалу, валютної та фінансово-кредитної систем, а також сервісно-збутової інфраструктури підтримки експорту за одночасного забезпечення економічної безпеки країни в цілому

Джерело: узагальнено автором

орієнтованої системи [21], країни [16; 19; 24], національного господарського комплексу [20];

- є комплексною характеристикою, що включає інші види потенціалів [3];
- вимірюється обсягами виробництва та реалізації на експорт продукції, товарів, послуг, ресурсів [9; 17; 18; 20];
- є можливістю використання певної сукупності ресурсів [14; 15; 16];
- є можливістю або здатністю виробляти конкурентоспроможні товари, продукцію, послуги та ресурси для реалізації їх на міжнародних (зовнішніх) ринках [3; 4; 9; 19; 21; 22; 23; 24] з максимальною вигодою [18], без завдання збитків економіці при забезпеченні економічної безпеки країни в цілому [20], прагнучи при цьому до збільшення прибутку [2];
- є здатністю виявляти і постійно відтворювати свої конкурентні переваги [4];
- є ступенем участі в системі міжнародного поділу праці [14];
- використовується у просторово-часовому вимірі [22], теперішньому та майбутньому часі [9].

**Аналіз наукових джерел щодо визначення поняття
«експортний потенціал» з погляду ринкового підходу**

№ з/п	Автори, наукові джерела	Ключові слова	Визначення
1.	Воробйова Н. В. [21, с. 66]	Сукупна здатність, інноваційна експорт-орієнтована система, конкурентоспроможна продукція і послуги, зовнішній ринок	Сукупна здатність інноваційної експорт-орієнтованої системи, покликаної створювати і виробляти конкурентоспроможну продукцію та послуги на експорт, просувати їх на зовнішньому ринку, вигідно реалізовувати та забезпечувати необхідний рівень обслуговування
2.	Дружиніна В. В., Різніченко Л. В. [22, с. 248]	Обсяг конкурентоспроможної продукції, зовнішні ринки, просторово-часовий вимір, виробничо-господарська система	Обсяг конкурентоспроможної продукції, яку здатна створити й спроможна реалізувати на зовнішніх ринках у просторово-часовому вимірі певна виробничо-господарська система
3.	Іващук С. П. [23, с. 9]	Спроможність, суб'єкти економіки, конкурентоспроможність	Спроможність суб'єктів економіки (корпорацій, галузей, регіонів, держав) забезпечувати конкурентоспроможність завдяки збільшенню споживання на міжнародних ринках вироблених ними товарів і послуг
4.	Крушніцька Г. Б. [4, с. 4]	Здатність, конкурентні переваги, світовий ринок	Здатність виявляти та постійно відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов середовища, що постійно змінюється
5.	Мельник Т. М. [6, с. 228]	Самостійна підсистема ЗЕД, конкурентні переваги, національна продукція, зовнішні ринки	Самостійна підсистема ЗЕД економіки країни, місією якої є забезпечення конкурентних переваг національної продукції та збільшення її присутності на зовнішніх ринках
6.	Тюріна Н. М., Шелест Є. О. [9, с. 194]	Обсяг конкурентоспроможних ресурсів, економічна система, зовнішні ринки, теперішній і майбутній час	Обсяг конкурентоспроможних ресурсів, які певна економічна система має або здатна створити і спроможна реалізувати на зовнішніх ринках у теперішньому та майбутньому часі (наприклад територія, земля, корисні копалини, вироблена продукція, наукові розробки, висококваліфіковані фахівці тощо)
7.	Віднайчук-Вірван Л. А., Вірван Н. В. [24, с. 135]	Здатність, виробництво, конкурентоспроможні товари, зовнішній ринок	Здатність промисловості, всього суспільного виробництва країни в цілому виробляти необхідну кількість конкурентоспроможних товарів для зовнішнього ринку

Джерело: узагальнено автором

Залежно від рівня формування експортного потенціалу (макрорівень, мезорівень і мікрорівень) можна виділити експортний потенціал країни, галузі, регіону та конкретного підприємства. Якщо на рівні окремого підприємства експортний потенціал може бути взагалі відсутній, то на державному рівні експорт є важливим джерелом формування доходів країни.

На погляд автора, експортний потенціал є частиною економічного потенціалу країни. Водночас економічний потенціал країни є більш широким поняттям і надає узагальнену характеристику рівневі розвитку всієї економіки країни, тоді як експортний потенціал є комплексною характеристикою її експортних можливостей.

Складовими частинами експортного потенціалу є наявні та майбутні експортні ресурси, що становлять сукупність ресурсних можливостей експорту країни, який включає товари, продукцію, послуги, види робіт, фінансові ресурси, призначені для продажу на зовнішніх ринках.

Отже, експортний потенціал країни тісно пов'язаний з її конкурентними перевагами на міжнародному ринку та залежить від географічного розташування країни; економічних, природно-кліматичних, соціокультурних, інфраструктурних, наукових, інноваційних, трудових, технологічних, інвестиційних та історичних умов діяльності економічних суб'єктів; правового, політичного та економічного середовища ведення міжнародного бізнесу.

Висновки

Проведені дослідження з питання наукового визначення поняття «експортний потенціал країни» дали змогу виявити відсутність однаковості щодо визначення зазначеної категорії як узагальнюючого поняття. Водночас існування багатьох визначень і підходів до трактування цього поняття свідчить про надзвичайну актуальність розглянутого питання.

Ураховуючи існуючі теоретичні напрацювання, а також виділені суттєві ознаки та складові частини експортного потенціалу країни, запропоновано вдосконалене визначення цієї категорії. На нашу думку, експортний потенціал країни – це наявна та потенційна здатність національної економіки виробляти максимально можливий обсяг конкурентоспроможної продукції з метою її подальшої реалізації з максимальною вигодою на зовнішніх ринках, за умови ефективного використання як власних, так і запозичених ресурсів.

Перспективою подальших досліджень є виділення функцій експортного потенціалу та факторів, що впливають на його формування і розвиток.

Література

1. *Абалкин Л. И.* Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М. : Наука, 1981. – 251 с.
2. *Бабан Т. О.* Сутність поняття «експортний потенціал» у економічній науці / Т. О. Бабан // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – № 2 (18), Том. 2. – Мелітополь : Люкс, 2012. – С. 7-17.
3. *Сейфуллаева М. Э.* Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики / М. Э. Сейфуллаева, В. М. Капицын // Регион. – № 3. – 2006. – С. 93-111.
4. *Крушніцька Г. Б.* Експортний потенціал регіону та шляхи покращення його використання (на прикладі Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / Г. Б. Крушніцька ; Київський національний економічний ун-т. – К., 2001. – 19 с.
5. *Линдерт П. Х.* Экономика мирохозяйственных связей : Пер. с англ. / П. Х. Линдерт. – М. : Прогресс, 1992. – 520 с.
6. *Мельник Т.* Експортний потенціал України : методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 8-9. – С. 221–224.
7. *Самуэльсон П.* Экономика : пер. с англ. / П. Самуэльсон, В. Нордхауз. – М. : БИНОМ, 1997. – 487 с.
8. *Стичішин П. П.* Експортний потенціал підприємства : концепція механізму формування та реалізації / П. П. Стичішин // Зовнішня торгівля : проблеми та перспективи : зб. наук. праць. – К. : УАЗТ, 2000 – Вип. 4. – Ч. 1.
9. *Тюріна Н. М.* Сутнісні характеристики експортного потенціалу / Н. М. Тюріна, Є. О. Ше-

- лест // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. – Т. 3. – С. 189-196.
10. Словник іншомовних слів / С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
11. *Череп А. В.* Основи формування трудового потенціалу в державі, регіоні, на підприємстві / А. В. Череп, Я. О. Зубрицька // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. – Сер.: Економічні науки. – 2011. – № 1 (9). – С. 243-254.
12. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» : станом на 17 листопада 2012 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
13. Словник термінів ринкової економіки / за заг. ред. Науменка В. І. – К. : Глобус, 1996. – 288 с.
14. *Бестужева С. В.* Методичні засади оцінки експортного потенціалу регіону / С. В. Бестужева // Регіональна економіка. – № 5. – 2010. – С. 75-82.
15. *Пирог О. В.* Оцінка експортного потенціалу регіонів України / О. В. Пирог, А. І. Зацепило / Економічний простір. – 2009. – №24. – С. 144-152.
16. *Байрак В. М.* Організаційно-економічні механізми підвищення експортного потенціалу інвестиційного комплексу України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.02 / В. М. Байрак / Українська академія зовнішньої торгівлі. – К., 2002. – 18 с.
17. *Лазарев О. В.* Регіональна соціально-економічна політика / О. В. Лазарев. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Випуск 4. – 124 с.
18. Регіональна економіка [навч. посіб.] / З. О. Манів, І. М. Луцький, С. З. Манів ; Івано-Франків. ун-т права ім. короля Д. Галицького. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 640 с.
19. Зовнішньоекономічний словник-довідник / за заг. ред. А. С. Філіпенка. – К. : Академія, 2009. – 248 с.
20. *Зінов'єв Ф. В.* Ефективність використання експортного потенціалу України / Ф. В. Зінов'єв, О. О. Якушев // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – № 2 (18), том 2. – Мелітополь : Люкс, 2012. – С. 401-410.
21. *Воробьева Н. В.* Формирование и оценка экспортного потенциала аграрного региона (на примере Ставропольского края) / Н. В. Воробьева // Вестник АПК Ставрополя. – 2012. – № 3 (7). – С. 66-69.
22. *Дружиніна В. В.* Прогнозування експортного потенціалу машинобудівних підприємств з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності / В. В. Дружиніна, Л. В. Різніченко // Актуальні проблеми економіки. – № 7. – 2010. – С. 246-252.
23. *Іващук С. П.* Розвиток експортного потенціалу в сучасній інтеграційній стратегії України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / С. П. Іващук ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К. : 2011. – 20 с.
24. *Віднайчук-Вірван Л. А.* Міжнародний бізнес. Українська бізнес-енциклопедія / Л. А. Віднайчук-Вірван, Н. В. Вірван. – Чернівці : Наші книги, 2008. – 376 с.

УДК 338.246.2

Н. М. Скляр
старший викладач,
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

Оцінка сучасного стану експортного контролю України при трансферах товарів подвійного використання

У статті подано оцінку сучасного стану експортного контролю України товарів подвійного використання. Проаналізовано особливості експортного контролю з точ-